

Nagy Attila Tibor

A német média tájékoztatáspolitikája

A magyar tömegtájékoztatás körül fel-fellobbanó viták (pl. médiatörvény, a közmédiák átalakítása) miatt is érdemes kitekintnünk, miként működik a média egy olyan fejlett demokráciában, mint amilyen a német, miként tájékoztatják az ottani televíziók és rádiók a választópolgárokat a politikai eseményekről. Az elemzés a jogi keretek felvázolása mellett a műsorkínálat, azaz a sajtószabadság gyakorlati megvalósulásának kérdéseibe is beletekint.

1. A német sajtószabadság jogi alapjai

[A német szövetségi alaptörvény](#) (alkotmány) 5. cikkelye tartalmaz jogi garanciát a sajtószabadság védelmére. „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy véleményét írásban, szóban, és képi úton, szabadon kinyilvánítsa és terjessze, és hogy a hozzáférhető forrásokból akadálytalanul tájékozódjék. A sajtószabadság, az elektronikus és filmen megvalósuló tájékoztatás szabadsága biztosított. Cenzúra nem létezik”, áll az alaptörvényben. A jogrendszer egyúttal tájékoztatási kötelezettséget ró az illetékes közhatalmi szervekre, az újságíró jogosult e szervek nyilvános ülésein jelen lenni, azok anyagaihoz hozzáférni. A részletszabályokat a tartományi sajtótörvények, a nyomtatott sajtó etikai szabályait pedig egy önszabályozó egyesület, a Német Sajtótanács ([der Deutsche Presserat](#)) normái fektetik le.

A „Riporterek Határok Nélkül” ([Reporters Without Borders](#)) 2010-es [Sajtószabadság-Indexében](#) az előkelő 17. helyezést adta Németországnak a vizsgált 178 ország közül, bár ez a helyezés némi romlást jelent a 2000-es évek elejéhez képest (akkor Németország még az első tíz között volt).

Időnként kritikus téma a „belső sajtószabadság”, az újságíróknak a kiadótól való belső függetlensége. A Spiegel TV volt újságírója, *Harald Schumann* oknyomozó újságíró például [arról panaszkodott](#), hogy egykori munkahelyén főnökei akadályozták, hogy kényesebb témáknak utánanézzon. Schumann felmondott, és a Tagesspiegel c. napilapnál lett szerkesztő. Néhány hónappal ezelőtt [nyíltan beszélt](#) a tőkének, a gazdasági hatalomnak az újságírókra gyakorolt nyomásáról.

2. A közszolgálati tömegtájékoztatás szerkezete

A német közszolgálati médiák gerincét két fő adó adja: az egyik az 1950 óta működő, és kilenc regionális adó szövetségéből álló ARD, a másik a később létrehozott ZDF. 23 ezer fős munkatársával, 11 TV-csatornájával, 55 rádiócsatornájával, [6,3 milliárd eurós összköltségvetésével](#) (a magyar médiaviszonylatban gigantikusnak számít kb. 1900 milliárd Ft-nak megfelelő összeggel) az ARD egyértelműen Németország nemzeti főadójának számít. Működését a 16 szövetségi tartomány között megkötött ún. telekommunikációs államszerződés ([Rundfunkstaatsvertrag](#)) és a belső szervezeti statútumok szabályozzák. A szervezeti irányításán tükröződik Németország föderatív jellege; a regionális adók és a külföldieknek sugárzó Deutsche Welle képviselőiből álló taggyűlés az ARD legfőbb döntéshozó szerve, ez a testület választja az ARD elnökét. Emelett egyéb grémiumok, és a napi operatív irányítást intéző intendánsok és programigazgatók is működnek. Habár az ARD jelentős közpénzeket mozgat, transzparenciája mérsékelt. [Honlapján](#) olvashatóak ugyan a vezető szervek határozatai és nyilatkozatai, de az ülésekről készült emlékeztetők és/vagy jegyzőkönyvek már nem.

A ZDF irányítása jelentősen különbözik az ARD-től, felépítése nem regionális jellegű, hanem centralizált. A ZDF-es TV-Tanács ([ZDF-Fernsehrat](#)) választja meg az adót irányító identást, és hagyja jóvá a költségvetést. A 77 tagból álló testület a szövetségi

tartományok, pártok, a szövetségi kormány, és társadalmi szervezetek (pl. kamarák, szakszervezetek) képviselőiből tevődik össze.

Egyetlen oldalnak (pl. pártnak) sincs túlsúlya, a többségi döntés meghozatalához több szereplő egyetértése szükséges, ami védelmet biztosít a politikai nyomás ellen, még ha azt teljesen nem zárja ki, amit Nikolaus Brender főszerkesztő esete is bizonyít. 2009-ben a meglehetősen karakteres [Brendert nem választotta újra az igazgatói tanács](#).

A döntés komoly viharokat váltott ki a német sajtóban, maga Brender is politikai döntésnek nevezte eltávolítását, amelyet erősített, hogy a Tanács CDU-tagjai nem szavaztak neki bizalmat. A történethez hozzátartozik, hogy a 2005-ös Bundestag-választások utáni estén megrendezett [listavezetői vitában](#) Brender műsorvezetőként keményen összevitakozott az akkor még kancellár, szociáldemokrata párti Gerhard Schröderrel. Vagyis, az SPD-nek (legalábbis a Schröderrel még mindig rokonszenvező részének) elvileg érdekében állhatott Brender lecserélése, de a német szociáldemokraták (pontosabban a párt tagja, Kurt Beck tartományi miniszterelnök) a döntéskor kiálltak Brender mellett. Hasonlóan az ARD-hez, a vezető testületek ülésein történtek szintén rejtve maradnak a nézők számára, így nem tudhatjuk azt sem, az adott ülésen miként dőlt el Brender sorsa.

Nikolaus Brender főszerkesztő szóbeli csatája Gerhard Schröderrel (2005)

A közszolgálati médiahálózat része még néhány tematikus csatorna, így a KI.KA gyermekadó, az osztrák és svájci közszolgálati TV-vel működtetett *3sat*, a francia ARTE-vel üzemeltetett művészeti csatorna, és a közéleti témájú *Phoenix*. Szintén ebbe a körbe tartozik az egész országnak sugárzó közszolgálati rádió, a kölni [Deutschlandfunk](#) is. A közszolgálati médiahálózat a háztartásonként beszedett előfizetési díjakból, és reklámokból tartja fenn magát.

3. A közszolgálati tömegtájékoztatás tartalma

Az ARD és a ZDF hírműsorai gondoskodnak arról, hogy a politika iránt érdeklődő választópolgárok folyamatos és alapos hírfogyasztásban részesüljenek. Az ARD naponta többször sugároz híradót, köztük a 15 perces 20 órakor kezdődőt

(*Tagesschau*), rendkívüli, vagy fontosnak ítélt eseményekről a híradó után egy kb. negyedórás összeállítás következik. Ezenfelül minden nap (tehát hétvégén is) sugároz az ARD a nap fontosabb eseményeit elemző, kb. 20 perces háttérműsort (*Tagesthemen.*). A ZDF 19 órakor sugároz híradót (*Heute*), majd késő este, többnyire 21.45-kor egy politikai háttérműsort (*Heute Journal*). Vasárnaponként pedig

mindkét adó jelentkezik újabb háttérműsorral.

A német közszolgálati csatornák igen pozitív szerepet töltenek be a politikai rendszer stabilitásában azáltal, hogy fontos szerepet szánnak a vitaműsoroknak, amelyekben társadalmi-politikai kérdéseket vitatnak meg politikusok, szakértők, társadalmi szervezetek vezetőinek részvételével, a nézők jelenlétében. A feszültségek levezetésének ugyanis számos fóruma van a közszolgálati televíziókban, és ha egy problémának komoly társadalmi súlya van (az egyik ilyen legújabb téma a nyugdíjszegénység), akkor jó esélyt kap arra, hogy médianyilvánosságot kapjon, és arra kényszerítse a politikusokat, hogy legyenek hajlandók tudomást venni a gondokról.

A vitaműsorokban (*pl. Anne will*) többnyire éles, de egymás személyiségét tiszteletben tartó viták zajlanak, ahogy általában a német politikában. Azok a nézők pedig, akik még ennél is részletesebb és állandó politikai tájékoztatásra vágnak, a Phoenix csatornára kapcsolhatnak.

Az 1997 óta, az ARD és ZDF által közösen működtetett Phoenix nevű tematikus adó ugyanis előben közvetíti a német szövetségi parlament (Bundestag) üléseit, a fontosabbnak ítélt sajtótájékoztatókat, és a parlamenti pártok kongresszusait (pártnapjait), és emellett stúdióbeszélgetéseket is sugároz az aktuális politikai eseményekről. Az ARD és a ZDF ezen felül gazdag online tartalmat is kifejlesztett, amelyeken részletes, képekkel is ellátott tudósításokat tesznek közzé. Évek óta lehetséges a hírműsorok közvetlen letöltése (podcasting), nemrégén pedig azt is lehetővé tették, hogy a letöltést a felhasználók három különböző minőségben, azaz képfelbontásban is eszközöljék.

The screenshot shows the website tagesschau.de with a search bar and a navigation menu. The main content area features a video player showing a man in a suit, with the headline "Italiens Ministerpräsident Berlusconi tritt zurück" and a sub-headline "Regierungsgegner in Rom jubeln". The text below the headline reads: "Das Ende der politischen Karriere von Silvio Berlusconi scheint besiegelt: Italiens Ministerpräsident hat seinen Rücktritt eingereicht. Zuvor hatte das Abgeordnetenhaus dem Sparpaket zugestimmt - Berlusconis Bedingung für seinen Abgang. Seine Gegner feiern zur Stunde in Rom. Von Stefan Troendle."

Az ARD Tagesschau (www.tagesschau.de) főfelülete 2011. november 12-én

Tagesschau			
Typ	Format	Direkter Link	iTunes
🔊 Audio-Podcast	mp3	Link	Link
📺 Video-Podcast	mpg4	Link	Link
📺 Video-Podcast M (512x288)	mpg4	Link	Link
📺 Video-Podcast L (960x544)	mpg4	Link	Link

Podcasting lehetőségek

A német közszolgálati médiákra nem jellemző a kormányhoz, illetve a kormánykoalíció pártjaihoz való lojalitás. Természetesen rendszeresen beszámolnak a kormány tagjainak főbb nyilatkozatairól, kijelentéseiről, döntéseiről, de azokról többnyire kikérik az ellenzék véleményét is. Itt azonban nem állnak meg: ha egy kormánypárton belül viszály üti fel a fejét, vagy vezetési válság lép fel (mint nem olyan régen a liberális FDP-ben), akkor a tudósítások a szarkazmust sem nélkülözik.

A háttérműsorokban pedig az sem ritka, hogy gondterhelt arccal illusztrált képeket mutatnak politikusokról, és az is gyakorta előfordul, hogy a kormány tagjainak kellemetlen kérdésekre kell felelniük a TV-stúdióban, pl. a választási ígéreték és a kormány politikájának ellentmondásainak firtatásakor. Az ott dolgozó újságírók ugyanakkor az ellenzéki pártokkal szemben is kritikusak, azok is számíthatnak kényes kérdésekre.

Komoly erénye a szerkesztőségeknek, hogy nem pusztán követői a politikai eseményeknek, hanem értelmezni is igyekeznek azokat. A német TV-néző rendszeres elemzéseket kap a pártok főbb irányzatairól, azok céljairól, és politikusairól. A magyar közszolgálati tömegtájékoztatásból mára kivészett politikai kommentárok az ARD-n és a ZDF-en megszokottak, és még a „kormány szavahihetősége került veszélybe” félmondat is adásba kerülhet.

Nagyon érdekesek azok a riportműsorok is, amelyek a politika és a társadalom kapcsolatát vizsgálják, meglehetősen kritikus szemmel (*Panorama* és *Monitor*). Az egyik adás a „szemtelen újságíró” tipikus esete volt, amikor az euró-mentőcsomag megszavazása előtt néhány Bundestag-képviselőt megkérdeztek arról, tisztában vannak-e azzal, hogy pontosan mit tartalmaz a törvénytervezet. Több képviselőről kiderült, hogy nem tudják helyesen a mentőcsomag összegét, és címezettjét, és ezek a politikusok névvel, pártjuk feltüntetésével szerepeltek a közszolgálati adó képernyőjén.

A riportműsorok további erénye, hogy a német mindennapokkal, a társadalmat foglalkoztató kérdésekkel rendszeresen foglalkoznak (pl. integráció, elöregedés, társadalmi egyenlőtlenségek, szakszervezetek működése, adatvédelem).

A közszolgálati adók szerkesztőségét erősíti, hogy van egy-két karakteres és felkészült személyisége. Egyikük az ARD Tagesthemen adásának egyik műsorvezetője, *Tom Buhrow*, aki annak idején történelmet és politológiát hallgatott. A másik kiemelkedő újságíró a ZDF-es *Claus Kleber*, aki a jog elvégzése után lett újságíró. Mindkét újságíró vállalja egyéniségét munkája közben, mimikájával, gesztusaival és hanghordozásával.

Claus Kleber

Tom Buhrow

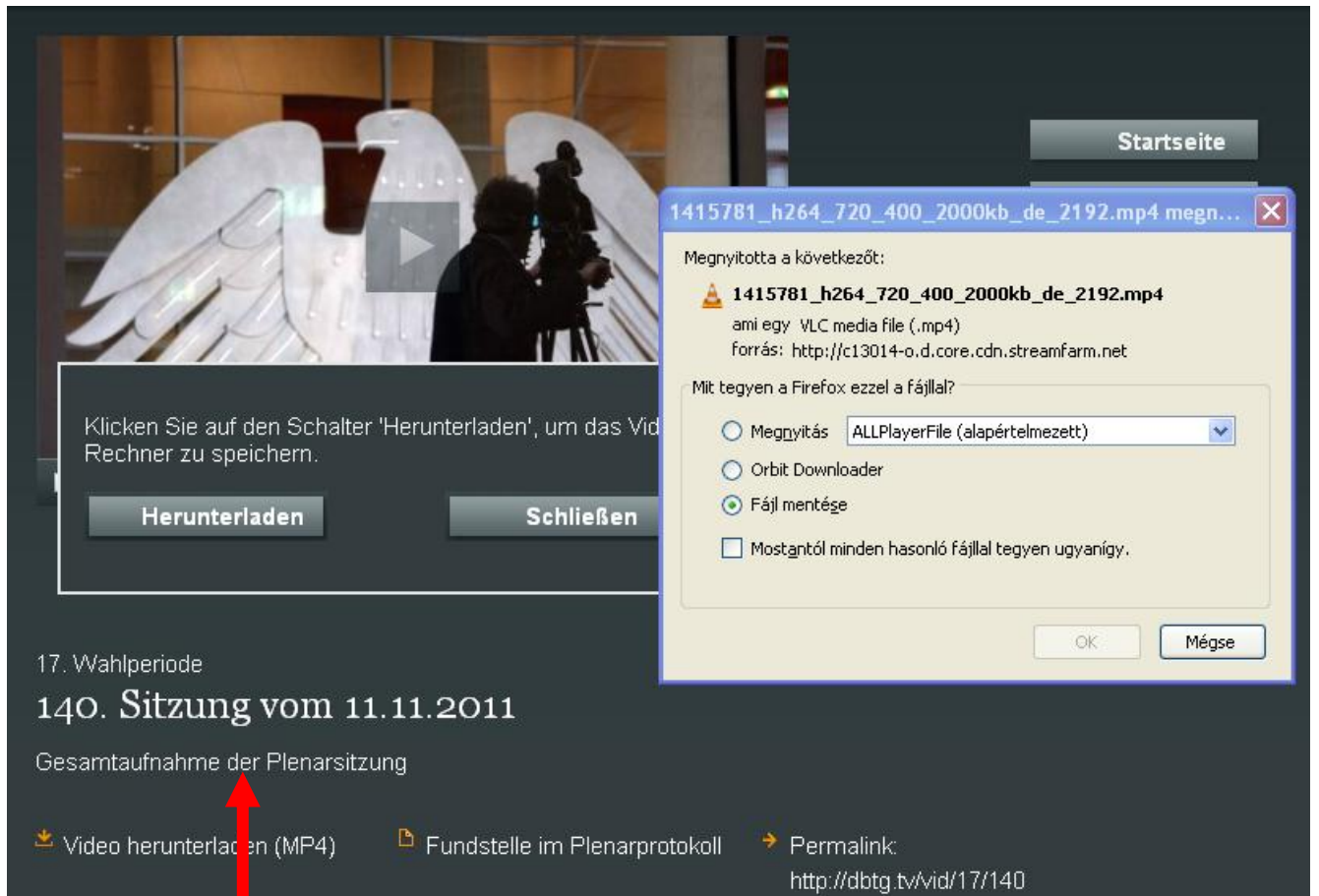
A német közszolgálati médiarendszer összességében sikeresnek mondható, az ARD és a ZDF [piaci részesedése](#) ugyanis 13-13% körül van, nem marad le túl sokkal a 15% közelében lévő RTL-től. Az is hozzátartozik ugyanakkor a képhez, hogy a hirdetések számára érdekesebb fiatalabb korosztályokban már egyértelmű az RTL fölénye (csaknem 20% áll szemben a közszolgálatiak 5-5%-os részesedésével).

Végül megemlítené a regionális TV- és rádiócsatornák, amelyek folyamatosan sugároznak híreket, híradókat és politikai témájú műsorokat az adott régióknak, de a központi ARD-nek is készítenek országos témájú programokat.

Műsoraik az internet révén az egész ország számára elérhetőek, és jelentős részük — a podcastingnak köszönhetően — szintén letölthető.

A német törvényhozás nyilvánossága

Ahogy arról már szó volt, a közszolgálati Phoenix tematikus csatorna közvetíti a Bundestag plenáris üléseit, amelyeknek egyes témáit szakértők segítségével igyekeznek jobban megértetni az újságírók a nézőkkel. Emellett a frakciók és a kormány sajtótájékoztatóit is nyomon követhetik a nézők. A német szövetségi törvényhozás honlapján (<http://www.bundestag.de/>) nemcsak a plenáris ülések előterjesztései és szó szerinti jegyzőkönyvei (*Plenarprotokolle*, ill. *Stenographische Berichte*) elérhetőek, hanem az egyes ülések egészének, vagy egyes napirendi pontoknak a videói is. E videók közvetlenül letölthetőek a német parlament szerveréről, méghozzá jó képminőségben.

The screenshot shows a video player interface. At the top right, there is a 'Startseite' button. The video player area contains a play button and a download button labeled 'Herunterladen'. Below the video player, there is a text box with the instruction: 'Klicken Sie auf den Schalter 'Herunterladen', um das Video auf dem Rechner zu speichern.' Below this, there are two buttons: 'Herunterladen' and 'Schließen'. The video title is '17. Wahlperiode 140. Sitzung vom 11.11.2011' and the subtitle is 'Gesamtaufnahme der Plenarsitzung'. Below the video player, there are three links: 'Video herunterladen (MP4)', 'Fundstelle im Plenarprotokoll', and 'Permalink: http://dbtg.tv/vid/17/140'. A red arrow points to the 'Video herunterladen (MP4)' link. A dialog box is open over the video player, titled '1415781_h264_720_400_2000kb_de_2192.mp4 megn...'. The dialog box contains the following text: 'Megnyitotta a következőt: 1415781_h264_720_400_2000kb_de_2192.mp4 ami egy VLC media file (.mp4) forrás: http://c13014-o.d.core.cdn.streamfarm.net'. Below this, there is a section 'Mit tegyen a Firefox ezzel a fájljal?' with three radio buttons: 'Megnyitás' (selected), 'Orbit Downloader', and 'Fájl mentése'. There is also a checkbox 'Mostantól minden hasonló fájljal tegyen ugyanígy.' and 'OK' and 'Mégse' buttons.

A plenáris ülés letöltése mp4-es formátumban

A kereskedelmi tömegtájékoztatás

Az 1984 óta sugárzó *RTL Television* a legjelentősebb az országos kereskedelmi TV-csatornák közül. Főadójának műsorkínálatában a politika alárendelt szerepet kap, inkább a bulvár (pletykák, sztárok) és a szórakoztatás játssza a főszerepet. Jelentős ugyanakkor a 18.45-kor kezdődő 20 perces Tv-híradója (*RTL Aktuell*), amelyben a politika játssza a főszerepet, még ha valamennyire könnyedebb formában is. Természetesen szerepelnek balesetek, bűnügyi események ebben a híradóban, de az elképzelhetetlen még itt is, hogy az eurozóna problémái közepette ne az ezzel kapcsolatos híreknek adjanak elsőbbséget.

A híradó igazi erőssége nem is a tartalmában, hanem a műsorvezetőjében rejlik, aki egyben főszerkesztői tisztséget is visel az RTL-ben. *Peter Kloeppe*l egy igen karizmatikus figura, bámulatosan képes játszani a hangjával, és a tekintetével, valamint humora is van. Személyisége minden más műsorvezetőt háttérbe is szorít, ő az RTL hírműsorának igazi arca.

Peter Kloeppe

A német RTL ugyanakkor a politikai tömegtájékoztatásban is üzletet látott, 1992 óta működteti tematikus *n-tv* elnevezésű hírcsatornáját. A másik nagy médiacég, a ProSiebenSat.1 sem akart ebből kimaradni, és 2000-ben *N24* néven alapított hírcsatornát, tovább növelve a német választópolgár rendelkezésére álló választékokat. A hírtelevíziók óránként adnak hírműsort, időnként híradót. Fontosabbnak ítélt sajtótájékoztatásokat élőben közvetítenek.

Összegzés

Amint láthattuk, a német médiarendszer igen jól biztosítja az állampolgárok tájékozódáshoz való jogát. A média-hatalom viszonylatában előbbi elég erős ahhoz, hogy számonkérő-ellenőrző attitűddel viszonyuljon a politikai hatalommal szemben, és feltárja a politika szférájában lévő folyamatokat. Ugyanakkor ez nem csak az ottani politikai kultúrának, hanem a meglehetősen tagolt politikai-hatalmi viszonyoknak is betudható. A második világháború utáni Németországban (1990-ig a nyugati NSZK-ban) még egyetlen pártnak sem sikerült a szövetségi törvényhozás mandátumainak többségét egyedül megszereznie, a koalíciós kényszer miatt a

kormányzati hatalmat meg kellett osztani. Az alkotmányjogi struktúra, az ország föderális jellege tovább korlátozza a központi hatalmat, az egyes tartományok kormányait számos esetben ellenzéki pártok képviselői vezetik. A politikai kultúrának pedig már évtizedek óta része az érdekcsoportok intézményesített működése, konfliktusainak tárgyalásos rendezése, azaz a politikai rendszer szereplői megtanulhatták hatalmuk, befolyásuk korlátozottságát, és az együttműködés kultúráját. Ebben a milióban kevésbé kell tartania a médiaszerkesztőségeknek attól, hogy egy erős párt döntő befolyást képes gyakorolni a közszolgálati médiumok irányító testületeire.

Ennek köszönhetően a német médiafogyasztó nem válik a mindenkori hatalom kiszolgáltatottjává, hanem annak kritikus és ellenőrzője, hangja jó eséllyel megjelenik a médiák valamelyikében. Az érdek-és értékartikuláció Németországban igen magas színvonalon áll, mert a politikai tömegtájékoztatás állandóan napirenden tartja a társadalmi-politikai problémák és konfliktusok megvitatását, a kormánypártok és ellenzékiek rendszeresen szót kapnak a műsorfolyamatban. Emellett a médiafogyasztót a német média nap, mint nap kifejezetten arra neveli, hogy ne fogadja el kritikátlanul a közéleti szereplők véleményét, és figyeljen arra, hogy az adott problémát több szemszögből is meg lehet közelíteni.

Mindez elősegíti a demokrácia fejlettségét, hiszen egy jól működő demokráciához aktív és jól tájékozott polgárok sokasága is szükséges. A hagyományos médiák mellett az online tartalmak, és az igen sokféle hangon megszólaló nyomtatott sajtó ([egy 2009-es jelentés](#) 352 napilap létezéséről számolt be!) további orientálódást kínál a választópolgároknak, akiknek így rendkívül gazdag információmennyiség áll rendelkezésre véleményük kialakításához. A magyar médiahelyzet értékelése során a németországi médiaviszonyok jó viszonyítási pontul szolgálhatnak, még ha természetesen azokat kellő kritikával kell elemezni. A médiatartalmak tekintetében azonban vitathatatlanul akad még mit a németektől tanulnunk.

